

RUS EDEBİYATININ CAN ALICI KONUSU: ZAVALLI LİZA NASIL VE NEDEN İNTİHAR ETTİ*

THE VITAL SUBJECT OF RUSSIAN LITERATURE: HOW AND WHY POOR LISA KILLED HERSELF

Doç. Dr. Gamze ÖKSÜZ

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü,
Ankara / TÜRKİYE, ORCID: 0000-0002-5573-8075

Arş. Gör. Gülhanım Bihter YETKİN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü,
Ankara / TÜRKİYE, ORCID: 0000-0002-3705-4040

ÖZET*

Varoluşun anlam ve önemini kavramamızı sağlayan ve onun ayrılmaz bir parçası olan ölüm, edebiyatta her zaman çeşitli şekillerde ele alınan en temel konulardan biridir. Özellikle Aydınlanma döneminin getirdiği farklı bakış açıları neticesinde bireyin kendi rızasıyla yaşamına son vermesinin son derece kahramansı bir davranış sayıldığı Antik Çağ'a yönelişin artmasıyla birlikte, intihar konusu dünya edebiyatında büyük bir yer işgal etmeye başlamıştır. Rus edebiyatında intihar temasının en çarpıcı şekilde yansıtıldığı ilk örneklerden biri ise Nikolay Karamzin'in *Zavallı Liza* (Бедная Лиза) adlı eseridir. Başkahramanın intihar ettiği ilk öykü olan bu eserin yayımlanmasının ardından Rus edebiyatında çok sayıda benzer çalışmalar ortaya konmaya başlamıştır. Goethe'nin *Genç Werther'in Acıları* romanından etkilenerek kaleme alınan *Zavallı Liza*'da santimentalist akımda sıklıkla görülen, köylü bir genç kızla asilzade delikanlısı arasında geçen oldukça sade ve mutsuz bir aşk hikâyesi anlatılmaktadır. Bu çalışmada, hem bir köylü hem de saf bir genç kız olarak başkahraman Liza'nın toplum tarafından kabul görmeyeceğini bildiği aşk macerasıyla mücadelesi, intihar olgusunun ele alınış biçimi, dönemin toplumsal yapısı ve yazarın bu konulara bakış açısı verilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Zavallı Liza, intihar, Karamzin

ABSTRACT

Death, which allows us to understand the meaning and importance of existence and which is an integral part of it, is one of the most fundamental subjects always discussed in various ways in literature. Especially, as a result of different perspectives brought by the Enlightenment period, an increase in the orientation towards the Ancient Age, where it is considered an extremely heroic behavior to end your own life with your own consent, the subject of suicide began to occupy a big place in world literature. One of the first examples in which the theme of suicide is reflected in the most striking way in Russian literature is Nikolay Karamzin's *Poor Liza* (Бедная Лиза). After the publication of this work, which is the first story that the hero of the story killed himself, many similar works started to be revealed in Russian literature. In the story of *Poor Liza*, influenced by Goethe's *Pain in Young Werther*, describes a rather simple and unhappy love story between a young peasant girl and a nobleman, which is often seen in the centimist movement. In this study, it is tried to give the fight against love adventure of a peasant and a pure young girl, which Liza knows that will not be accepted by the society, suicide phenomenon, the social structure of the period and the author's perspective on these issues.

Key Words: Poor Liza, suicide, Karamzin

* Bu çalışma, 02-04 Kasım 2018 tarihleri arasında Şanlıurfa'da düzenlenen III. Uluslararası El-Ruha Sosyal Bilimler Kongresi'nde sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

1. GİRİŞ

Varoluşun ayrılmaz bir parçası olan ölümle ilgili düşünceler Antik Çağ'dan bu yana tüm insanlık tarihi boyunca manevi ve felsefi sorgulamaları beraberinde getirmiştir. İnsanı diğer canlılardan ayıran en büyük özelliklerden biri olan ölümün ve ölümlülüğün farkında olma bilinci, bilim ve sanat dünyası var olalı beri her zaman üzerinde durulan temel konulardan biri olmuştur. Antik Yunan'dan başlayarak birçok düşünür ve sanatçı, ölüm gerçeğini gerek fikirleriyle gerekse eserleriyle dile getirmiştir ve hala da dile getirmektedir. Ölümü bilerek ve isteyerek tercih etme eylemi olan intihar ise ölüm olayına farklı bir bakış açısıyla yaklaşılmasına yol açmıştır. Emile Durkheim'in kuramına göre (1992: 7), ilk bakışta bireysel bir davranış bozukluğu gibi görünen intihar olgusunun temelinde toplumsal etmenler yatmaktadır. Ancak toplumsal, sosyodemografik ve ekonomik şartların yanı sıra psikolojik ve biyolojik etkenler de bireyi intihar seçeneğine yönelten önemli faktörler arasında sayılabilir. Klinik psikolog Kay Redfield Jamison ise her kültürün kendine özgü intihar sebepleri olduğunu savunmaktadır. Jamison'a göre (2004: 110) antik çağlardan başlayarak keder, umutsuzluk, aşağılanma, akıl hastalığı ve sonu hayal kırıklığıyla biten aşk acısı, bireyi intihara sürükleyen nedenlerin başında gelmektedir.

Ortaçağ'dan itibaren yoğunlukla görülen savaşlar intihar sürecinin ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilerek intiharın gelişim seyrini belirlemiştir. Ortaçağ kronikleri, hem yenilgiyi kabul etmeyerek hem de dini duyguların etkisiyle nasıl öleceklerine kendileri karar veren savaşçılara özgü, dolaylı intiharlarla doludur (Minois, 2008: 20). Rönesansla birlikte hem gerçek yaşamda hem de edebiyatta belirgin bir şekilde intihara yoğun bir ilgi gözlemlenmektedir. Bu dönemde bireyin kendi rızasıyla yaşamına son vermesinin son derece kahramanca bir davranış sayıldığı Antik Çağ'a yönelişin gittikçe artması, intiharın edebiyatta daha büyük bir yer işgal etmesine yol açmıştır. Rönesans'ın ardından ise Avrupa'da hâkim olan karamsar bilinç bunalımı neticesinde intihar olgusu yeniden tartışma konusu haline gelmiştir. Bu durum, intiharı bir çeşit bireysel özgürlük sorunu olarak gören ve intiharın Tanrıya, topluma ya da doğaya zarar vermediğini savunan Fransız düşünürler Charles de Secondant de Montesquieu (1689-1755) ve François Marie Voltaire'in (1694-1778) de içinde olduğu bazı Aydınlanma Çağı filozoflarının fikirlerinin aktif bir şekilde tartışıldığı toplantılardan kaynaklanmaktadır (Minois, 2008: 268). Eleştirel düşüncelerin dile getirildiği, akılcılığın ve aynı zamanda geçim bunalımlarının yoğun olduğu bu dönemde, intiharın lehinde ve aleyhinde daha çok eser yazılmaya başlanmıştır. 18. yüzyıla gelindiğinde ise yaşamın hoşnutluktan çok mutsuzluk getirdiği anda onu reddetme anlayışı hâkim olmuştur. Bu dönemde intihar salgını, önce İngiltere, Fransa ve Amerika, ardından Almanya ve Rusya'da yaygınlaşmıştır. Alman yazar Johann Wolfgang von Goethe'nin (1749-1832) yakından tanıdığı Alman bir genç olan Karl Jerusalem'in yaşamına son vermesinin etkisiyle yazdığı *Genç Werther'in Acıları* mektup-romanı, hem gerçek hayatta hem de edebiyatta birbiri ardına çıkan çok sayıda intihar dalgasını beraberinde getirmiştir. En büyük kaynağı yalnızlık, iç sıkıntısı, aşk acısı ve yaşam zorluğu olan intihar vakaları çoğalmıştır (Minois, 2008: 283). 19. yüzyıl ve sonrasında ise modernitenin hem yapıcı hem de yıkıcı etkileri keskinleşmiş, geleneksel bağların ve inancın giderek zayıflaması, teknolojinin gelişmesi, bireyselliğe olan eğilim, bireyin ekonomik olarak özgürleşmesi, büyük savaşlar, ekonomik ve siyasi dalgalanmalar gibi sebepler intiharın artışına yol açmıştır. Bu dönemde intihar zihinsel, fiziksel, ruhsal ve toplumsal bir hastalık olarak kabul edilmiştir. İntihar yüzyıllardır yeryüzünde hiçbir gücün ve hiçbir yasa koyucunun ortadan kaldıramadığı, hiçbir dini inancın kesin olarak engelleyemediği, her bireyin zayıf bir anında başvurabileceği son çare olarak bugün bile insanları korkutmaya devam etmektedir.

İnsana insanı anlatan, düşünsel olanı kurguda estetikle buluşturan edebiyat, intihar olayını belki de gerçek yaşamdan daha cesur ve daha özgür ifadelerle anlatma olanağı sunmaya en elverişli sanat dallarındandır. İntihar konusu, edebiyat tarihi boyunca içinde bulunulan dönemin değer yargılarına göre şekillenerek kimi zaman kınanmış, kimi zaman ise övgüye değer bulunmuştur. Bu çift kutuplu yaklaşımda kuşkusuz intiharın nedenleri ve yazarların bakış açıları önemli rol oynamaktadır. Korkaklık, kaçış, iç saldırganlık, kıskançlık ya da oç alma gibi duygularla gerçekleştirilen intiharlara genelde olumsuz yaklaşılırken, onur, din, çaresizlik, fedakârlık ya da aşk acısı nedeniyle gerçekleştirilen intihar olaylarına daha ılımlı bakılmıştır. Edebiyatta intihar konusu ve nedenleri çeşitli şekillerde ele alınsa da genelde ortak nokta olarak başkahramanın değerler dünyası ve benlik algısı ile toplumsal gerçekliğin çatışması ekseninde buluşulur. Varoluş-yokoluş paradoksu içindeki intihar olgusu kahramanda hem yoğun bir umutsuzluğu hem de karşı konulmaz bir cesareti barındırır. Olumsuzlukların girdabında

benliğini ve özgüvenini yitiren kahraman, varoluş sıkıntısıyla baş edemeyerek anlamsızlaşan hayatından vazgeçmeyi dener.

2. RUS EDEBİYATINDA İNTİHAR

Rus edebiyatında intihar konusunu ilk olarak *Rusyalı Verter* (Российский Вертер) öyküsüyle Mihail Vasilyeviç Suşkov (1775-1792) açar. Onun hemen ardından hem *Petersburg'tan Moskova'ya Yolculuk* (Путешествие из Петербурга в Москву) eseri hem de köleliğin, işkence ve ayrıcalığın kaldırılmasına yönelik sunduğu yasa tasarısıyla tanınan önemli yazar Aleksandr Nikolayeviç Radişçev (1749-1802) gelir. Yakov Borisoviç Knyajnin'in (1740-1791) 1789 yılında yazdığı eseri *Novgorodlu Vadim*'de (Вадим Новгородский) irdelenen sorunsal ise kişinin ulaşabileceği en zirvedeki özgürlüğün yalnızca ölümle olabileceği düşüncesidir. Eserde yazar, biri yönetici diğeri de onun emri altındaki kişiye ait olmak üzere iki çeşit eylemi kıyaslar ve okuyucunun önüne büyük bir ikilem koyar: Kahramanlardan hangisi tam anlamıyla özgürdür? Tanrısal bir güç ve devlet egemenliği verilmiş Rurik mi yoksa tüm yasaları reddeden ve "kendi rızasıyla" kaderine karar veren Vadim mi? 18. yüzyıl Rus edebiyatında intihar, bir yandan kişilerin asil onurlarını korumak için bir yöntem, diğeri yandan da babalarının soylarını koruma uğruna intiharı seçmek zorunda kalan, başka bir çıkış yolu olmayan zavallı kadınların trajik kaderlerini gözler önüne seren önemli bir tablodur. Kısacası bu dönemde öziradeyle karar verilen ölüm kararı olan intihar, manevi özgürlüğe kavuşmak için en gerçek ve en etkin araç olarak kabul edilir (Kunitsina, 2004: 120-122).

19. ve 20. yüzyıllar, tüm dünyada olduğu gibi Rusya'da da başlıca küresel değişikliklerin yaşandığı ve bu nedenle ülke kültürünü büyük ölçüde yönlendiren önemli çağlardır. Bu dönemde Rusya'da bazı düşünsel akımlar ve bunlardan doğan çetin çatışmalar görülür. Kısa bir zaman sonra da edebiyatta kendi varlığını yeryüzünde bir hiç olarak görerek büyük ıstırap çeken yeni bir insan tipi ortaya çıkar. Bilhassa geçiş dönemi olan Gümüş Çağ'da Rusya'da intihar dalgası gün geçtikçe etkisini artırır. Çünkü bu dönemde ülkede kökten değişiklikler yaşanır. Birey, ölüm korkusunu, en korkuncu da Tanrıya olan inancını kaybeder. Yeryüzü insana huzur vermez ve bunun sonucunda kişi, içinde nefes alamadığı bunalımdan kurtuluş yolu arar (Latypova, 2012:15). Bu dönemden sonra intihar olgusu, ideolojik bir boyut kazanarak Alman filozoflar Arthur Schopenhauer (1788-1860) ve Friedrich Nietzsche'nin (1844-1900) fikirleriyle bütünleşir. Artık birey, yaşamın tüm negatif ve trajik yönlerine odaklanır ve onları hayatın absürd yönlerinin birer şahidi olarak algılamaya başlar. Çok geçmeden intihar, Rusya'da ciddi bir sosyal soruna dönüşerek insan yaşamının özünün kaybolmasının, ruhsal ve manevi bunalımın sonucu olarak ele alınır. Toplumsal yaşamda yoğunlukla görülen intihar, kısa bir zaman içinde yazarların büyük ölçüde dikkatini çeker. Fyodor Mihayloviç Dostoyevski (1821-1881), Lev Nikolayeviç Tolstoy (1828-1910), Fyodor Kuzmiç Sologub (1863-1927), Maksim Gorki (1868-1936), Aleksandr İvanoviç Kuprin (1870-1938), Leonid Nikolayeviç Andreyev (1871-1919), Mihail Petroviç Artsibaşev (1878-1927), Andrey Beliy (1880-1934) ve Mark Aldanov (1886-1957) intihar konusunu eserlerinde kullanan yazarlardan yalnızca bazılarıdır (Panova, 2013).

3. KARAMZİN VE ZAVALLI LİZA

Rus edebiyatında intihar temasının en çarpıcı şekilde yansıtıldığı ilk eserlerden biri de Nikolay Mihayloviç Karamzin'in *Zavallı Liza* (Бедная Лиза) adlı hikâyesidir. Edebiyat yaşamına çok yönlü kişiliğiyle damga vuran bir yazar, Rus santimentalizminin kurucusu, eleştirmen, yayıncı ve derlemeci olan Karamzin (1766-1826), Moskova Üniversitesi'nden mezun olduktan sonra bir süre Petersburg Muhafız Alayı'nda görev yapar. Buradaki görevinden istifa ettikten sonra Moskova'ya yerleşen yazar, edebiyat yaşamına 1783 yılında Salomon Gesner'in (1730-1788) *Tahta Bacak* isimli idilini² Almanca'dan çevirerek başlar. Ardından Alman yazar Gotthold Ephraim Lessing (1729-1781), İngiliz şair ve oyun yazarı William Shakespeare (1564-1616) ve diğeri birçok önemli yazarın eserlerini tercüme eder. İlk uzun öyküsü *Yevgeni ve Yuliya* (Евгений и Юлия - 1789), ilk çocuk dergilerinden biri olan "Detskoye çteniyeye dlya serdtsa i razuma"da yayımlanır. Karamzin'in içsel gelişiminde en büyük rolü, 1789 yılında gerçekleştirdiği yurtdışı seyahati oynar. Gezileri esnasında Immanuel Kant (1724-1804) ve Johann Gottfried Herder (1744-1803) gibi Avrupa'nın önde gelen yazarlarıyla tanışarak büyük Fransız devriminin başlangıcına şahit olur. Bu seyahatini, *Rus Gezginin Mektupları* (Письма русского путешественника - 1791-1795) eserinde tasvir eder. Rusya'ya döndükten sonra yayıncılık işleri

² Kır yaşamı içinde aşk konusunu işleyen kısa şiire verilen addır (Türk Dil Kurumu, 1932).

yarmaya başlar. Önemli çalışmaları *Liodor* (Лиодор), *Zavallı Liza* ve *Boyar Kızı Natalya*'yı (Наталья, боярская дочь) yayımladığı "Moskovskiy jurnal" dergisini çıkarır. Nikolay Karamzin, *Aglaya* (Аглая) eseriyle Rusya'da yeni bir basım şekli olan edebiyat yıllığına ortaya çıkartır. *Aonidler* (Аониды) çalışmasıyla ilk Rus şiir antolojisini oluşturur (Aleksyeva ve Demidova, 2017: 3-5). Bu çalışmaları, 18. yüzyılın son döneminde görülen bir akım olan santimantalizm ruhunda yazılan ilk eserler sayılır. Ancak Karamzin'in santimantalist eser anlayışı, Avrupa santimantalizminden oldukça farklı doğrultuda ilerler. Karamzin, bireyin dış, fiziksel dünyasıyla değil, onun içsel, manevi âlemiyle ilgilenir. 1802-1803 yılları arasında ülkedeki ilk sosyo-politik, sanat ve edebiyat dergisi "Vestnik Yevropi"nin editörü olur. Kısa bir zaman sonra yazar, imparator I. Aleksandr tarafından historyografi uzmanlığı görevine atanır. Aynı yıl Rus kültürünün özgünlüğünün tarihinde gizli olduğunu düşünen Karamzin, *Rus Devleti'nin Tarihi* (История государства Российского) çalışmasını yazmaya koyulur ve büyük bir okuryazar kitlesinin önüne Rusya'nın köklü tarihini serer. Karamzin'in sanatının Rus edebiyatına katkısı çok büyük olmuştur. Temeli sade, kolay, konuşma diline yakın bir üsluba dayalı yeni bir edebiyat dili oluşturarak Rus dilinin kelime hazinesine yeni deyimler, ifadeler ve sözcükler kazandırmıştır. Öyle ki sonraki dönemlerde Vasiliy Jukovskiy (1783-1852), Konstantin Batyuşkov (1787- 1855) ve Aleksandr Sergeyeviç Puşkin (1799-1837) gibi önemli yazarlar çoğu eserlerini Karamzin'in etkisiyle kaleme almıştır (Davidik ve Rahmatullina, 2016: 1-2).

Karamzin, kendisini büyük bir üne kavuşturan öyküsü *Zavallı Liza*'yı 1792 yılında yazar. İlk pisokolojik roman sayılan eser, en belirgin yönüyle Rus edebiyatında 18. yüzyıla veda özelliği taşır. Diğer yandan, santimantalist akımın etkisiyle duyguları ön planda olan yeni bir insan tipini edebiyata sokarak yeni bir yüzyıla başlangıç yapar (Şaronova ve Gudkova, 2017: 73). Başkahramanın intihar ettiği ilk Rus öyküsü olan eserin yayımlanmasının ardından edebiyatta çok sayıda benzer biçimde çalışmalar görülmeye başlanır. Bunlardan bazıları Aleksandr Y. İzmaylov'un *Zavallı Maşa* (Бедная Маша), Aleksandr Popov'un *Zavallı Liliya* (Бедная Лилия) ve Nikolay Brusilov'un *Zavallı Mariya'nın Hikâyesi'dir* (История бедной Марии) (Dutton, 1967: 78). Goethe'nin *Genç Werther'in Acıları* romanından etkilenerek kaleme alınan *Zavallı Liza*'da santimantalist edebiyatta sıklıkla görülen, alt tabakadan genç bir kızla asilzade delikanlısı arasında geçen oldukça sade bir aşk hikâyesi anlatılmaktadır. Karamzin'in kahramanlarının birini soylu diğerini köylü sınıfından seçmesinin iki nedeni vardır. Bunlardan ilki, sade bir köylü kızı ile asilzade delikanlısı arasında da bir aşk hikâyesinin gerçekleşebileceğini göstermektir. Diğer ise toplumun iki temel katmanı arasında var olan büyük uçurumu belirginleştirmektir.

Hali vakti yerinde sayılan bir köylünün on beş yaşındaki kızı olan Liza, babasını kaybetmesinin ardından yaşlı annesiyle birlikte derme çatma bir kulübede fakirlikle mücadele eder. Gece gündüz durmadan çalışmak zorunda olan genç kız, keten dokur, çorap örür, baharda çiçek toplar ve onları Moskova'da satar. Yine elindeki çiçekleri satmak üzere Moskova'ya gittiği günlerden birinde genç, iyi giyimli ve hoş görümlü bir bey önünü kesererek elindeki tüm çiçekleri satın almak ister. Erast isimli bu genç, Liza'nın utangaçlığından faydalanarak genç kızın yaşadığı yeri de öğrenir. O günden itibaren Liza, çocukluğunu geride bırakarak genç kıza adım atar. Çünkü âşık olmuştur. Liza, genç adamı görmek için her gün Moskova'ya gitmeye başlar. Onunla karşılaşma umuduyla elindeki çiçekleri de kimseye satmadan eve her defasında büyük bir hüznün içinde döner. Bir gün Erast, genç kızın evine gelir ve kısa bir zaman içinde iki genç arasında tutkulu bir aşk başlar. Her gece Liza'nın annesinin yatmasıyla buluşan gençler, aşklarına olan saygılarından ötürü masum bir ilişki sürdürme kararı alırlar. Böyle geçen bir haftanın ardından Liza, komşu köyden zengin bir köylünün oğlunun onunla evlenmek istemesi nedeniyle duyduğu hüznünle Erast'ın yanına gelir. Birbirlerini teselli etmek için yakınlaşan ikili, çok geçmeden aşklarına ihanet ederek birlikte olurlar. Bugünden sonra Erast özüne döner, genç kıza artık keyif almamaya başlar ve çok geçmeden savaş nedeniyle cepheye gideceğini söyleyip Liza'yla vedalaşır. Ancak gerçek çok farklıdır. Bir gün Moskova'ya giden genç kız, büyükçe bir arabanın içinde Erast'ı görür ve gerçekleri öğrenir. Erast, gerçekten de cepheye gitmiş ancak düşmanla savaşmak yerine kumar oynamış ve çiftliğini kaybetmiştir. Durumunu düzeltmek için ona âşık olan zengin yaşlı bir kadınla evlenmeye karar verir. Öğrendiklerine dayanamayan Liza, manastırın yanındaki gölete atlayarak intihar eder.

Karamzin'in sanatı üzerine araştırmalar yapan Prof. Dr. Altan Aykut'un da ifade ettiği üzere, *Zavallı Liza* hikâyesi yayımlandığı dönemde okuyucu üzerinde gerçek bir olay izlenimi yaratır. Bunun temel nedeni, Aykut'a göre Karamzin'in gerçek bir mekân seçmiş olmasıdır. Her ne kadar eserde yazar, bu yerin ismini yalnızca baş harfiyle verse de ileriki cümlelerinde kullandığı tasvirlerle burasının Simonov

Manastırı olduğu ortaya çıkar: *Benim için, Si... nov Manastırı'nın iç karartıcı gotik kulesinin yükseldiği o yerin ayrı bir yeri vardır. O tepede durup sağ tarafa baktığında neredeyse bütün Moskova'ya, gözünün önüne muazzam bir amfiteatr gibi serilen evlerin ve kiliselerin o korkunç azametini görürsün. Özellikle de güneş ışığı vurduğunda ve akşam güneşi göğe yükselen sayısız haçı ve sayısız altın rengi kubbeyi yalamaya başladığında görüntü olağanüstüdür. Aşağıda verimli, koyu yeşil çiçekli bir çayır uzanır, onun ardında sarı kumların üstünden, küçük balıkçı kayıklarıyla dalgalanan ya da Rus İmparatorluğu'nun verimli ülkelerinden doymak bilmez Moskova'ya yiyecek getiren yük mavnalarıyla gürleyen berrak bir nehir akar* (Karamzin, 2017: 9). Yapılan tasvirler, halk üzerinde öylesine büyük ilgi uyandırır ki insanlar, sonraki dönemde olayın geçtiği yer olan Simonov Manastırı'nı sıklıkla ziyaret etmeye başlar. Aykut'a göre, hikâyenin gerçek olarak algılanmasının bir başka nedeni de Karamzin'in Erast ile ölümünden kısa bir süre önce tanıştığını ve olayları ondan bizzat dinlediğini söylemesidir: *Erast hayatının sonuna kadar mutsuz oldu. Liza'nın yazgısını öğrenince kendini affedemedi, onun katili saydı kendini. Onunla ölümünden bir yıl önce tanıştım. Bu hikâyeyi kendisi anlattı ve beni Liza'nın mezarına getirdi. Şimdi, belki barışmışlardır!* (Karamzin, 2017: 26). Aynı zamanda santimentalist akımda görüldüğü üzere Karamzin, kurgu içerisinde olaylarla iç içedir. Öyle ki bizzat ifade ettiği üzere kendisinin de anlamlandıramadığı bir güç, onu Liza'nın mezarının yer aldığı Simonov Manastırı'na sürüklemiştir. Zihni Liza ile meşgul bir şekilde burada uzun süre oturmaktan keyif almaktadır. Kalbinde hissettiği sızıya şahit olan manastır ve mezarlık ise anlatının başlıca doğa tasvirini oluşturur (Aykut, 1990: 3-4).

Bireyin iç dünyasını ve duygularını ön plana çıkaran bir akım olan santimentalizm, akıl ve mantığa itiraz eder. Ahlaki yaşamın ölçütü olarak duyguyu temel öğretisi sayar. Dolayısıyla yaşadığı büyük duygu çöküntüleri nedeniyle kahramanın bulunduğu durumdan bir çıkış yolu bulamaması neticesinde ölümü kurtuluş yolu olarak kabul edip intihara yönelmesi olağan bir durumdur. Yalnızca eserlerde her kahramanın intihar yolculuğu farklı bir şekilde başlar ve son bulur. Liza'yı intihara yakınlaştıran etkenler, eserde tüm trajik yönleriyle ve oldukça sade bir üslupla adım adım anlatılır. Liza, babasını kaybetmesiyle küçük yaştan itibaren büyük sorumluluklar üstlenmek zorunda kalmıştır. Yaşlı annesi ve kendisinin geçimini sağlamak için muntazaman Moskova'ya gider ve kırlardan topladığı çiçekleri satarak para kazanır. Yine böyle günlerden birinde Liza, bu zamandan sonra onun yaşamını büyük ölçüde değiştirecek olan kaderiyle yüzyüze gelir. Bu kişi, genç kızın aksine oldukça zengin ve rahat bir yaşam süren, hayatta hiçbir amacı olmayan Erast'tır. Erast, 19. yüzyıl Rus edebiyatında yoğunlukla görülen gereksiz insan tiplemesine habercilik yapan bir karakterdir. Çünkü kahraman, gerek yaşam biçimi gerekse alışkanlıklarıyla Puşkin'in Yevgeni Onegin'i ile Lermontov'un Peçorin karakteriyle çok yönlü benzerlik taşımaktadır (Dutton, 1967: 76). Daha ilk karşılaşmada güzelliğine hayran olduğu Liza'nın elindeki çiçeklere genç kızın biçtiği fiyatın iki katını vermek istemesi, Erast'ın yaşam biçimine bir örnek niteliğindedir. Birbirine zıt bu iki karakteri yaşam, doğanın insanlara bahsettiği karşı konulmaz bir duygu olan aşk ile biraraya getirir. Ancak iki karakterin sosyal tabakasındaki farklılık, aşkı yaşama şekilleriyle de karşıtlık gösterir. Erast, Liza'ya güzelliği karşısında çok etkilendiği bir unsur ve içinde bulunduğu eğlenceli yaşamdan bir süreliğine çıkış yolu olarak bakar. Liza ise aksine genç adamı tutkuyla yaşamının merkezine koyar.

4. LİZA NEDEN İNTİHAR ETTİ

Öncelikle Liza'nın Erast'a âşık olma nedenlerinin kökenine bakıldığında genç adam, oldukça nazik biridir. Öyle ki ilk kez Liza'nın evine geldiğinde yaşamdaki tek gayesi kızının mutluluğunu görmek olan yaşlı annesinin gönlünü kibarlığıyla kısa zamanda fetheder: *Genç adam kadına, hoş bir edayla ve öyle bir saygıyla selam verdi ki yaşlı kadının onun hakkında kötü bir şey düşünmesi mümkün değildi. "Merhaba iyi yürekli ihtiyar!" dedi. "Çok yorulduğum, bir bardak taze sütünüz yok mudur?"* (Karamzin, 2017: 14). Ardından Erast'ın yaşlı kadının kendi yaşamına dair anlattığı tüm olayları büyük bir sabır ve özveriyle dinlemesi de Liza'nın annesinde genç adama dair hiçbir kötü düşünce oluşturmaz. Bunun dışında Erast, gerçek bir âşığın tüm özelliklerine sahiptir: *Liza'nın güzelliği daha ilk karşılaşmada yüreğinden vurmuştu onu. Şiirler ve romanlar okumuştum, yeterince hayal gücüne sahip biriydi, düşüncesinde sık sık o zamanlara (geçmiş ve geçmemiş), şairlere inanılacak olunursa bütün insanların çayırda dertsiz, gairesiz gezdikleri, tertemiz kaynaklarda yüzdükleri, kumrular gibi seviştikleri, güllerin ve mersinlerin altında dinlendikleri ve bütün günlerini bayramı bir mutluluk içinde geçirdikleri*

o zamanlara giderdi (Karamzin, 2017: 15). Saf bir köylü kızının gönlünde yer edinmek için tüm bu yönlerini sergilemekten geri durmayan genç adam, kısa zamanda emeline ulaşır.

Liza, genç adamın evlerine geldiği ilk günden itibaren bedenini saran alevin farkında olmadan geceleri uyuyamaz olur. Yine böyle bir gece, daha fazla dayanamayarak yatağından kalkar ve Moskova nehrinin kıyısına giderek kendisine eşlik eden doğayı izlemeye başlar. Liza, Erast'a bulunduğu lüks ve soylu yaşamdan dolayı âşık olmamıştır. Bu durumun en belirgin kanıtı, düşüncelere daldığı esnada yanında sürüsüyle geçen çobana bakarken kurduğu hayaldir: *Şu an düşüncelerime yerleşen kişi bir köylü olarak, çoban olarak doğsaydı ve şimdi sürüsünü yanımdan geçirseydi... Ah! Ona gülümseyerek selam verir ve, 'Merhaba güler yüzlü çoban! Nereye götürüyorsun sürüyü?' derdim. 'Koyunların için yemyeşil otlar burada da var, şapkanı süslemek için taç yapılacak bin bir çiçek burada da var.' Sevecen bir bakışla bana baksa, belki elimi tutsa... Hayal işte!* (Karamzin, 2017: 16). Tam bu esnada temiz ve masum kalbine cevap veren doğa, genç kıza Erast'ın sesini duyurur. Bir kayık içinde gelen genç adam, Liza'nın yanına kıyıya atlar. Tıpkı hayalindeki gibi Erast, genç kıza sevecen bir bakışla bakar, elini tutar ve onu sevdiğini söyler. Üzerindeki çekingenliği atan Liza'nın yüreğine her ne kadar görülmemiş bir bahar gelse de genç kız, kendisini intihara götüren merdivenin ilk basamağına burada çıkar. Çünkü Erast'ın duyguları Liza kadar gerçek ve içten değildir. Öyle ki genç kız, aşklarını annesine söyleyeceğini dile getirdiği esnada Erast'tan şu cevabı alır: *Yoo, hayır Liza! Ona hiçbir şey anlatmaya gerek yok.* "Yaşlı kişiler şüpheci olur, kötü şeyler gelir akıllarına." "Kalkmam gerek." "Ama rica ediyorum, annene tek kelime bile etme" (Karamzin, 2017: 17). Kaderinin kendisine oynadığı oyunun farkında olmayan Liza için artık tüm dünya sevinç doludur. Ancak hayatında ilk defa böylesine temiz bir aşkla karşılaşmış olmanın şaşkınlığıyla Erast'ın içinde verdikleri sözü yerine getiremeyeceğine yönelik bir korku doğar. Bu nedenle Liza'nın duygularına zarar vermemeye ve genç kızla ilişkisini günahsız tutmaya karar verir: *Liza'yla kardeş kardeşe yaşayacağım," diye düşünüyordu. "Aşkını kötüye kullanmayacağım ve her zaman mutlu olacağım!* (Karamzin, 2017: 19).

Karamzin, iki genç arasında yaşanan bu tutkulu aşkı öylesine sarsıcı bir şekilde betimler ki okuyucuda bir gün büyük bir trajediyle sonlanacak bu ilişkiye yönelik hiçbir kuşku oluşmaz. Nitekim birkaç haftalık kısa bir süreden sonra iki genç için artık hiçbir şey eskisi gibi olmaz. Buluşmalarından birine oldukça geç gelen Liza, endişeli gözlerle bekleyen Erast'a kendisini zengin bir köylünün oğlunun istediğini söyler. Genç kıza olan aşkını bütünüyle saf tutmaya çalışan Erast, duyduğu bu üzücü haber karşısında kendisine hâkim olamaz ve büyük bir duygu patlamasıyla ona büyük sözler vererek onu bırakmayacağına dair vaatlerde bulunur. Böylesi karşı konulmaz bir anın etkisiyle iki genç birbirlerini teselli etmeye çalışırken aşklarına ihanet ederek birlikte olurlar. Böylelikle Liza, intihar basamağına bir adım daha atar. Bugünden sonra buluşmaları devam etse de artık Erast için her şey değişmiştir. Arzularının esiri olan Erast, önce genç kızın masum dokunuşlarından keyif almamaya, çok geçmeden de artık onu istememeye başlar. Liza, artık Erast için hayallerini süsleyen ve ruhunu canlandıran o masum melek değildir. Bu nedenle kendi elleriyle Liza'yı intihara daha da yakınlaştırır: *Her şeyini ona veren Liza, yalnızca soluk alıp veriyor, bir koyun gibi onun iradesine boyun eğiyor, onun keyif almamasıyla mutlu oluyordu. Genç adamdaki değişiklikleri görüyor ve sık sık, "Sen eskiden daha neşeliydin, biz eskiden daha sakın, daha mutluydük, eskiden senin aşkını kaybetmekten bu kadar korkmuyordum* (Karamzin, 2017: 21). Çok geçmeden beklenen olur ve Erast, bir süreliğine çıktığı eski yaşamına da karakterine de geri döner. Liza ile olan buluşmalarına düzenli bir şekilde gelmeyen genç adam, bir gün savaş nedeniyle cepheye gideceğini söyleyerek tam anlamıyla genç kızdan ayrılır. Âşık olduğu adama olan güvenini kaybetmeyen Liza ise Erast'a inanır ve onu gözyaşları içinde uğurlar. Bu ayrılığın dönememek üzere olduğunun farkında değildir. Hâlbuki doğa, genç kıza uyarmaya çalışmaktadır: *Liza, Erast onu son kez kucaklayıp göğsüne bastırduğunda ve "Bağışla Liza!" dediğinde ne hissetmişti? Ne dokunaklı bir manzara! Sabah kızılığı kırmızı bir deniz gibi doğu göğünü sarıyordu. Erast, onunla vedalaşırken kendi ruhuyla da vedalaşan zavallı, üzüntülü ve acı çeken arkadaşına sarılmış, yüksek bir meşenin dallarının altında duruyordu. Bütün doğa suskunluk içindeydi* (Karamzin, 2017: 23). İntiharının ayak seslerini duymamakta ısrar eden Liza, Erast ile kavuşacağı günün hayalini kurmaya çoktan başlamıştır.

Liza, yine Moskova'ya gitmesi gerektiği bir günde büyükçe bir arabanın içinde Erast'ı görür. Büyük bir hasretle genç adama sarılan genç kız, duygularına karşılık bulamadığını ilk olarak burada farkederek. Genç kıza sararmış bir benizle apar topar çalışma odasına götüren Erast, Liza'ya nişanlandığını ve onu rahat bırakmasını söyler. Genç kızın duygularını karşılaştıkları ilk anda parayla satın almak isteyen genç

adam, burada da yine onun cebine para sıkıştırmaya çalışarak ondan kurtulmak ister. Bu esnada Karamzin kendisine hâkim olamayarak öykü boyunca sıklıkla araya girdiği gibi kendisini hissettirir ve Erast'a olan kızgınlığını dile getirir: *O anda bütün yüreğim kan içinde kalıyor, Erast'ın içindeki insanı unutuyorum, lanet okumaya hazırım ama dilim dönüyor. Ona bakıyorum ve gözyaşlarım dökülüyor yanığıma. Ah! Neden roman yazmıyorum da bu hüznü gerçek olayı anlatıyorum ki?* (Karamzin, 2017: 25). Erast hakkındaki gerçeği burada yine yazar dile getirir. Genç adam savaşa gitmiş ancak düşmanla savaşmak yerine kendisini kumara kaptırmış ve çiftliğini kaybetmiştir. Savaşın bitmesiyle Moskova'ya bir sürü borçla döner. Bu nedenle çoktandır ona âşık olan zengin ve yaşlı bir kadınla evlenme kararı almıştır. Duydukları karşısında sokakta kısa bir baygınlık geçiren Liza, artık tam anlamıyla intiharın soluğunu ensesinde hisseder ve onun emirlerine boyun eğer: *Bana yaşamak haram. Keşke gökyüzü üstüme yıkılsa! Keşke toprak yarılsa da içine girsem! Hayır! Gök kubbe düşmez, yer de yarılmaz. Vay başıma!* (Karamzin, 2017: 25). Çok geçmeden Erast ile hikâyesinin tam anlamıyla başladığı noktaya gelen genç kız, cebindeki son parasını annesine iletmesi için yoldan geçen komşusunun kızına vererek suya atlar. Liza'nın ölmeden önce annesini düşünmesi, bilincinin yerinde olduğunun, aklının değil duygularının önüne geçemediğinin göstergesidir. Erast ise genç kızın başına gelenleri duyar ve bu durumdan kendisini sorumlu tutarak ömrünün sonuna kadar mutsuz olur.

5. SONUÇ

Yayımlandığı dönemde kısa sürede büyük bir okur kitlesinin beğenisini kazanan *Zavallı Liza*, Karamzin'in sanatını tüm yönleriyle yansıtan en önemli eserlerden biridir. Dönem edebiyatında yoğunlukla görülen tumturaklı ve ağdalı dilin aksine oldukça yalın ve sade üslubuyla eser, eleştirmenlerce coşkuyla karşılanır. Kilisenin ağır üslubunu yeniden düzenleyerek Rus dilini gündelik konuşma şekline yaklaştıran çalışmalar yapan Karamzin, *Zavallı Liza*'da da kahramanların duygu durumlarını basit bir dille tasvir ederek yapıtına sıradışı bir değer katar. Bunun dışında intihar konusunu dönem edebiyatında işleyen ilk duygusal ve psikolojik eser olan öykü, ardi sıra benzer şekilde çok sayıda çalışmaya öncülük eder. Liza ve Erast, öykünün başlangıcında son derece olağan bir aşkın dalgasına kendilerini isteyerek bırakırlar. Ancak kısa zaman sonra aralarındaki çekim gücüne yenik düşen genç çiftin yaklaşmasıyla üzerlerindeki bulut kalkar ve birbirlerine artık kalpleriyle değil gerçek yaşamın gözleriyle bakmaya başlarlar. Gördükleri karşısında dirayetini koruyamayan Liza, çareyi intiharda bulur ve bir an bile düşünmeden kendisini göletin sularına bırakır. Liza'yı bu göletin kıyısına getiren basamaklar öyküde yazar tarafından yavaş bir şekilde sunulur. Öyle ki Karamzin, kimi zaman araya girerek genç kıza uyarmak istese de bunda başarılı olamaz. Liza, intiharın ayak seslerini ısrarla duymak istemediği gibi onu uyaran doğayı da görmez. Dolayısıyla çok geçmeden kendisini esir eden duygularına yenik düşerek hayatının baharında yaşamına son verir. Böylesine genç ve masum bir kızın ölmesine yazarın kendisi de dayanamaz ve onu bunu yapmaya mecbur eden Erast'a olan öfkesini okuyucuda da aynı şekilde karşılık bulan gerçek hislerle dile getirir. Öykünün trajik sonu, duygusal akımda yazılan eserlerin final sahnesindeki sevgililerin buluşması ya da bir düğün tasviri yerine gerçek hayatta yaşanan acı bir intihar sahnesiyle bittiği için alışılmışın dışındadır. Böylece Karamzin de tıpkı Goethe gibi halka, herkesin beklediği yeni sözleri söyleme olanağı bulmuştur. İntihar temasının 18. yüzyıl Rus edebiyatındaki en çarpıcı örneklerinden biri olan *Zavallı Liza*'nın okuyucu ve eleştirmenlerce bu denli beğenilmesinin temel nedeni, gündelik yaşamda sıklıkla rastlanabilecek bir aşk hikâyesinin duyguları coşturan yönünü başarılı bir şekilde vermesidir.

KAYNAKÇA

- ALEKSEYEVA, E. V., DEMİDOVA, E. V. (2017), *Николай Михайлович Карамзин. Библиографический указатель 1993–2016*, Пермь.
- AYKUT, A. (1990), *Rus Edebiyatında Karamzin ve Duygusal Hikâyeler*. Ankara: *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi, Ankara Üniversitesi Basımevi*.
- DAVIDİK, L., RAHMATULLİNA, Z. (2016), *Карамзин Николай Михайлович (1766 – 1826). 12 декабря 2016 г. 250-летие Николая Михайловича Карамзина*, Научная библиотека Южно-Уральского государственного университета.
- DUTTON, E. P. (1967), *The Literature Of Eighteenth-Century Russia*, Boston: *ADutton Paperback*. 76-78.

- DURKHEIM, E. (1992), *İntihar. Toplumbilimsel İnceleme*, (Çev. Özer Ozankaya). Ankara: İmge.
- JAMİSON, K. R. (2004), *Erken Çöken Karanlık. İntiharı Anlamak*, (Çev. Emine Bademci). İstanbul: Ayrıntı.
- KARAMZİN, N. M. (2017), *Rus Öyküleri. Zavallı Liza*, (Çev. Uğur Büke). İstanbul: Notos.
- KUNİTSINA, E. N. (2004), *Мотив самоубийства в русской литературе последней трети XVIII века*, Екатеринбург.
- LATIPOVA, L.T. (2012), *Самоубийство как бунт против божественной воли в поэзии И. Игнатъева и В. Маяковского*, Москва.
- MİNOİS, G. (2008), *İntiharın Tarihi. İstemli Ölüm Karşısında Batı Toplumu*, (Çev. Nermin Acar). Ankara: Dost Kitabevi.
- PANOVA, N. Yu. (2013), Проблема самоубийства в русской литературе конца XIX начала XX вв, *Science and Education a New Dimension: Philology*. 3(13).
- ŞARANOVA, E. A., GUDKOVA, S. P. (2017), Н. М. Карамзин "Бедная Лиза" и Л. Н. Толстой "Анна Каренина": Специфика Художественного Диалога, Тамбов: *Грамота*. 9(75). 73-75.